

ÖGONBLICKSFOTOGRAFIER FRÅN SOMRARNÄ 1899

Sommaren 1899 gjorde sig konstnären Olof Hermelin en tur utmed vätterns östra sida. Som många andra vid denna tid, turismens unga år, delade han med sig av sin resa genom att dokumentera möten och upplevelser för en publikation i passande magasin. I det här fallet fanns resan till grännabygden att uppleva som följetong i 1900 års upplaga av "för svenska hem".

Den här artikeln är i stort en återgivning av Hermelins artikel "Ögonblicksfotografier från sommaren 1899". Jag slår följe med författaren och reser vid hans sida. Jag återger i långa stycken hans egna ord och anger det genom kursiv stil men jag nyttjar också i viss utsträckning turisters intryck och synpunkter från sommaren 1999.

Vad värderade Hermelin i sin egenskap av turist -en liten exklusiv grupp i dåtidens samhälle - och hur såg han på denna trakt och dess innevånare?

Olof Hermelin kom närmast från Turisthotellet vid Omberg och påbörjade resan mot Gränna en sen sommarkväll. Först fram emot kl 1 på natten, eller snarare mycket tidig morgon, växte ljudet från ekipaget i en tyst och stilla stad. Det var järn mot sten från klappande hovar och järnskodda vagnshjul som rullade och sjöng mot Brahegatans ojämna stenläggning.

Hermelin mötte en småstad som i stort känns igen och upplevs på samma sätt än idag. Det är i långa stycken samma gamla hus som då ramade in Brahegatan. En påtaglig skillnad är dock popplarna, stående som gigantiska plymer vid infarten till staden, vid sekelskiftet.

En av de många fruar eller fröknar som i Grenna uppnått en ålder av bortåt hundra år, hade fått klart för sig, att London, Grenna och Paris var världens förnämsta städer. Visserligen kunde Grenna ifråga om innevånarantal inte tävla varken med London eller Paris, men ifråga om naturskönt läge, ifråga om innevånarnas egenskaper, deras redbarhet, fosterlandskärlek-bygdekärlek och bygdepatriotism icke att förglömma - ifråga om deras sundhet till kropp och själ samt slutligen ifråga om goda trädgårdar, frambringande av rödpäron, gråpäron och andra frukter, i alla dessa avseenden stod Grenna och dess innevånare ovedersägligen framförde två andra städerna.

Jag vaknade efter min nattresa i Grenna hotell med en behaglig känsla av att åter vara i denna stad, som jag inte besökt - eget nog - sedan min barndom. Hade då en gammal tant här, döv som många andra äldre fruntimmer här i staden, försedd med hörlurar och jag minns hur jag till hennes förnöjelse sjöng och trallade i luren. Jag visste att i staden fanns en dotter till denna min tant, gammal även hon nu och jag längtade att få träffa henne. Jag längtade också att få se vacker natur.

Rullgardinen drogs upp. Härligt! Strålande solsken! Vättern låg som en lugn spegel nedanför och mitt i dess mjuka blå den skogsklädda ön med sina kyrkor och sin gamla förfallna borg, som dock lyste i solskenet som en ädelsten. Närmast under ögonen trädgårdar med en oändlig mängd päronträd, som tyvärr slutat att blomma.

Grennanaturen är grann! Det är inte nog därmed, att omgivningarna är vackra, själva staden med sina trädgårdar, sina blomsterkvarter framför varje hus på den ena sidan av huvudgatan och för övrigt byggnadssättet med envåning, högst tvåvånings trähus målade i olika färger, själva staden är en idyllisk stad. Skada bara, att inte gräset får växa emellan stenarna! Nej, gubbar och gummor är ständigt sysselsatta att peta bort de stackars stråna.

Vid Hermelins besök tycks staden med sina drygt 1000 innevånare ha varit relativt ödslig. Man ser stundom endast två eller tre på gatan och alla tycks leva i den största sämja skriver han. Vid något tillfälle, dock, besannades den skylt som satt mittemot hans hotell, i vilket krogen var inrymd. Skylten förkunnade:

Starka drycker komma buller åstad!

Hermelin hade gjort upp med sin anförvant i staden att förlägga söndagen till ön och dess märkvärdigheter. Medpassagerare, denna söndag som andra söndagar, var en grupp frälsningssoldater och åtskilliga lustresanden. Hermelins iakttagelser vad gäller sina medresenärer i synnerhet och hälsotillståndet för 100 år sedan i allmänhet är alltför informativ för att uteslutas:

Jag har visst förut anmärkt, att hälsotillståndet i Grenna är utomordentligt godt och att de, som här bor och har sin varelse, uppnå en ovanligt hög ålder, så är dock de flesta äldre innevånare besvärade av dövhet. Detta tycks emellertid inte inverka på deras lynne, ty jag har sällan sett så glada och levnadsfriska åldringar: Mitt och min släktings resesällskap jävade inte detta påstående. Där satt en hel rad gummor, snälla, rara, änkor och fröknar och alla var de döva, om inte absolut så dock - de hörde mycket litet. Hur gjorde de sig förstådda med varandra? Dels genom teckenspråk och dels genom s k munspel. En av dem hade karameller att bjuda på, vilka med mycket tacknämlighet inmundigades. En annan av de präktiga systrarna - de var såsom syskon i sin tillgivenhet för varandra - fick tag i en frälsningstrumpet, som blivit kvarglömd i rökhytten och försökte framkalla ljud, i det hennes gamla kinder blåstes upp, men hon misslyckades. Allmän munterhet!

Den flaggprydda ångaren nådde snart sitt avlång mål där i Vättern. I frasande klänningar och vida hattar landsteg Hermelins sällskap tillsammans med frälsningssoldaters flygande fanor och musik. Vår resenär med sin släkting och hennes sällskapsdam tog snart plats på ett odefinierat åkdon - som vi nog gärna vill läsa som ett remmalag - för en tur inåt ön. Turen ställdes norrut mot Kumlaby kyrka och en där befintlig runsten, som visade sig inte vara en runsten utan en inskrift avseende Brahesläkten. Och på tal om dålig hörsel utspelades sig följande dialog.

- har ni läst runorna? Frågade sällskapsdamen.
- där fanns inga runor! Svarade jag.
- det måste vara mycket roligt att kunna läsa runor. Vad handlade de om?
- där fanns inte en enda runa! Skrek jag.
- mycket intressant!

Förutom vid Kumlaby kyrka gjorde man även stopp vid Brahekyrkan, där man i små grupper blev insläppta för att förtjusas av brudskrud, förgylld krona och mycket annat blänkande och glänsande. Kyrkan var såväl tempel som historiskt monument. I den senare egenskapen var den ett givet besöksmål för det sena 1800-talets resenär som vurmade för det forna Sverige, de historiska monumenten, om så bara en ruin.

Wisingsborg är ståtligt även i sitt förfall. Lockande till måleri. Fick tyvärr ej tid därmed denna gång. Skogen är präktig.! Praktfull!

Den tid som inte räckte för måleri på Visingsö hade Hermelin dagen dessförinnan då han, först efter att ha deltagit i en fest på Grännaberget -och noterat den förtjusande promenaden dit upp och utsikten besökte traktens andra ruin.

Naturligtvis var jag vid Brahus och målade av det också från när och fjärran.

Det blev sannolikt den oljemålning som finns i privat ägo, daterad 28/6 1899, och vid ett par tillfällen har visats på Andréemuseet. Så här långt har Olof Hermelin ägnat sig åt vad man kunde förvänta sig av

en turist för sin tid. Han har besökt historiska monument och njutit av schweiziska vyer, dvs utsikter, såsom det gestaltar sig hos oss med slottsruiner, kyrkor och Grännaberget. Men han var inte omöjlig för att pröva på något nytt: Flera Grännabor uppmanade honom att

- den sjön måste ni se!

Och jag såg den och målade vid dess stränder och jag var glad, att jag hade fått se den Bunnan

Han blev förtjust i omgivningarna, det böljande landskapet och relaterade till Dalarna - inte oväntat då just Dalarna var ett tidigt turistmål, ett kulturistiskt resmål.

Vid samma sjö (Bunn) ligger mer än ett ståtligt herresäte. Ett av dessa heter Aranäs, känt av in- och utlänningar för där kan man få inackordera sig för sommaren på ett angenämt sätt.

På återresan från den bedårande Bunnan gick skjutsen mot Västanå och Röttle.

Nedanföer Västanå herrgård, ja, djupt ned under den brant uppstigande höjden rasslar ett vattendrag som gör ett betydande fall och omges av kvarnar, såg och förr i tiden av andra gångande verk. Där var utmärkt! Jag säger icke mer. Fick rum och mat i en bostad där redan förut på samma villkor fanns två andra artister: Kunde jag önska mig bättre!

Källor

Olof Hermelin: Ögonblicksfotografier från sommaren 1899 i "För svenska hem" år 1900

Andréemuseets gästbok sommaren 1999